

Osvald Milerski

VŠB – Technická Univerzita Ostrava

VLIV GLOBALIZACE NA LOKALIZAČNÍ PODMÍNKY

1. Změny prostorové dělby práce

Jak říká M.E. Porter [Porter 1998, s. 297] v éře globální konkurence existuje paradox: **v globalizované ekonomice**, vyznačující se rychlým transportem, dobrým spojením, jakož i přístupem na globální trhy, **lokalizace zůstává fundamentálním činitelem konkurence**; neboť všechno to co je možno výhodně získávat nezávisle na vzdálenosti v podstatě přestalo určovat konkurenční převahu v rozvinutých zemích.

Současné rozvojové procesy se stávají stále silněji teritorializované. Můžeme říci, že máme co do činění s lokalizací globálních procesů, založené na tom, že inovace (výrobní, procesové, organizační) vztahující se k celému světovému hospodářství, jsou vytvářené v poměrně nevelkém množství v dosti silně uzavřených lokálních systémech. Mezi těmito systémy se tvoří závislost spolupráce a konkurence. Jejich vzájemné vazby jsou však silnější než vazby s jejich regionálním okolím.

M.E. Porter [Porter 1998, s. 246] také prokázal, že úspěch firem jakož i států závisí na charakteru lokálního (národního) prostředí, ve kterém se odehrává konkurence, neboť konkurenční převaha lokalizace vzniká v kvalitním prostředí, které sama pomáhá vytvářet. I když jsme náchylní hledat zdroje konkurenční převahy především uvnitř firmy – ve skutečnosti potenciální převaha firmy záleží na jejím blízkém zázemí, tj. na existenci sítí a růstových klastrů.

Abychom si lépe uvědomili důvody těchto změn, shrňme si některé informace o dopadech globalizace ekonomických procesů na regionální rozvoj.

Poprvé v lidských dějinách cokoliv může být vyráběno kdekoli na zeměkouli. V kapitalistickém systému to znamená, že každý výrobek nebo jeho část, nebo jakákoli jiná lidská činnost, bude produkována na takovém místě na Zemi, kde může být produkována nejlevněji a výrobek bude prodáván v místě ve kterém může být dosažena nejvyšší cena a kde je dosaženo nejvyššího zisku. Minimalizace nákladů a maximalizace zisku je srdcem kapitalizmu, je to hlavní smysl jeho

činnosti. Sentimentální spojování této činnosti s určitou částí Světa nebo s určitým regionem do tohoto systému nepatří! [Kumssa, McGee 2001, s. 5].

Naprostá většina aktérů, kteří aktivně globalizaci vytvářejí, je lokalizována v největších světových metropolích. Postupně se tak vytváří nová hierarchická úroveň globálních měst a nová funkční provázanost hierarchické dělby práce v rámci světového sídelního systému. Aktéři, kteří svými aktivitami globalizaci vytvářejí, pozvolna rozšiřují svoje působení i do nižších hierarchických úrovní světového sídelního systému. Globalizace tak vytváří novou globální hierarchii měst.

Globalizace zrychluje prostorovou polarizaci, která má tři úrovně:

- První je globální – značný rozdíl mezi periferií a vyspělými zeměmi v bohatství, příjmu a postavení.
- Druhá je regionální a nejlépe sledovatelná v semi-periferii. Zatímco ve vyspělých státech jsou meziregionální rozdíly v příjmech maximálně 1: 3, semi-periferiích často i 1: 10.
- Třetí je metropolitní – prostorově segregované okrsky bohatých a ghetta chudých, squatty a etnické enklávy [Friedman 1986, s. 76].

Na globální trh vstoupily nové státy, které nabídly tradiční produkty za značně nižší cenu, což umožnily nízké mzdové náklady. To způsobilo hlubokou restrukturalizaci ekonomiky v tradičně rozvinutých státech, které prohrály globální konkurenci v tzv. nízkém segmentu ekonomiky. Zatím si však udržují konkurenční převahu ve vysokém ekonomickém segmentu – inovačním. Rutinní výroby a služby, které jsou náročné na množství pracovníků, se koncentrují v rozvojových zemích (kde je navíc nižší organizovanost zaměstnanců v odborech, volnější státní normy v oblasti bezpečnosti práce či životního prostředí a také levnější pozemky a další výrobní vstupy). V jádrových oblastech vyspělých zemí zůstávají řídicí funkce mezinárodních firem, útvary zajišťující výzkum a vývoj a dále též provozy vysoce náročné na kapitálové investice a kvalifikovanou pracovní sílu.

Ve velkých městech, výrazně rostou především výrobní služby, zahrnující služby finanční (banky, pojišťovny, investiční společnosti) a další servis pro podniky (realitní, poradenské, právní a účetní firmy, reklamní agentury a podobně). Hlavní dynamika světových měst se odehrává v několika málo rapidně expandujících sektorech, především je to vedení korporací, mezinárodní finance, globální doprava a komunikace, služby na vyšší úrovni jako reklama, pojišťovnictví či právo. Velký význam má ideologická a kulturní funkce měst. V sociální oblasti dochází k silné polarizaci pracovní síly – vysoké procento profesionálů na jedné straně a velký počet málo vzdělaných pracovníků ve výrobě a v službách na straně druhé.

Nová mezinárodní dělba práce má v různých regionech světa odlišné dopady. V ekonomicky vyspělých zemích dochází, v důsledku přemísťování některých výrobních do rozvojových zemí, k deindustrializaci, která má výrazný vliv na růst nezaměstnanosti.

Země světové semiperiférie, zejména nově industrializované země, získávají rozvojové impulsy z účasti na rozvoji globální ekonomiky. Přímé zahraniční investice nadnárodních korporací přinášejí pracovní místa, lepší technologie a zrychlují ekonomický rozvoj, neboť některé místní firmy mohou získat subdodávky. Nejnovější technologie a hlavně výzkum a vývoj zůstávají především ve vyspělých zemích. V zemích světové semiperiférie nadnárodní korporace zakládají zejména výroby náročné na množství levné pracovní síly. Teprve v poslední době tam začínají přenášet i některé služby a vývojové a výzkumné činnosti.

A jak se tedy transformace a restrukturalizace ekonomiky pod tlakem globalizace projevuje ve velkých městech?

Jako by v těchto městech byly dvě ekonomiky. Jedna tradiční, založená na rozvoji zpracovatelského průmyslu a nedávno vzniklá „službová“ ekonomika, která je zaměřena především na obsluhu globálního trhu. Jakoby jedna druhou moc nepotřebovala. Přitom ta první, která umožnila rozvoj města, je v důsledku globální konkurence – podněcované druhou „službovou“ ekonomikou – v útlumu. Ta druhá jakoby pracovala proti té první. Co z toho plyne pro další rozvoj metropolitních měst není dosud jasné. Je to důsledek živelného procesu neřízené globalizace ekonomických procesů. Proměny měst jsou stále více ovlivňovány nadnárodním kapitálem. Při absenci regulačních mechanismů na mezinárodní a národní úrovni nezbyvá samosprávám mnoho jiných možností, než se tlakům globální ekonomiky přizpůsobit. Pod vlivem globalizace a neoliberální ideologie se ve městech prosazuje politika, která upřednostňuje podporu soukromého sektoru (vytvářením přitažlivého podnikatelského prostředí a poskytováním investičních pobídek) před výdaji do sociálních služeb, komunálního bydlení, hromadné dopravy či životního prostředí. Města mezi sebou soutěží o přilákání nových, zejména zahraničních investic [Milerski 2005].

Pro regionální samosprávy není zřejmě možná jiná strategie, než podpora rozvoje regionální infrastruktury, klastrů a sítí, vzdělání, výzkumu a ochrany ŽP v regionálních metropolích, ale i přijetí vnucené účasti v globální soutěži o přímé zahraniční investice.

Z toho plyne, že chce-li město nebo region přilákat nové investice na své území, musí nabídnout investorům takové podmínky, které jim zajistí dosažení nejnižších nákladů a nejvyšší zisk, ve srovnání s jinými regiony a městy. A to nejen v rámci daného státu, ale celého globálního prostoru. Regionální nebo městská správa musí proto dobře znát podmínky, které nabízí konkurence a ta je obrovská, neboť je globální. Je zřejmé, že v této globální konkurenci mohou vyhrát jen některé regiony a regionální metropole.

2. Některé poznatky jak se s globálními tlaky vyrovnává ČR

Dosavadní zkušenost ČR se zahraničními investory ukazuje, že – pokud jde o **investice do zpracovatelského průmyslu** – dávají investoři při výběru lokality přednost:

- Regionálním centřům nebo i menším městům v jejich blízkosti s příznivou geografickou polohou – ve vztahu k trhům,
Musí tam však být k dispozici:
- dobře připravená průmyslová zóna, s levnými pozemky
- dostatečný počet kvalifikovaných pracovníků,
- dobré dopravní spojení – dálnice – silnice 1.tř., železnice
- dobré reference již fungujících zahraničních investorů,
- výrazné daňové úlevy a podněty,
- Dále se ukazuje, že technická universita, stejně i přítomnost vědecko-technologického parku ve městě velmi zvyšují jeho atraktivitu.

3. Význam průmyslových zón

Po přechodu země na tržní hospodářství začala všechna velká, ale i menší města v ČR budovat průmyslové zóny aby přilákala zahraniční investory v naději, že se jim podaří urychlit restrukturalizaci průmyslu a snížit narůstající nezaměstnanost v jejich regionu. Použila k tomu jak vlastní prostředky, tak bankovní úvěry a státní dotace. Řada měst se jejich výstavbou značně zadlužila. V té době ještě nebyla formulována státní podpora zahraničních investic a chyběl ucelený systém ekonomických podnětů. Organizace CzechInvest, která byla organizací a koordinací zahraničních investic pověřena, byla založena až v roce 1999. Příchod zahraničních investorů byl do té doby velmi slabý a většina průmyslových zón zůstávala neobsazena. Tehdy se ještě nevědělo, že investoři přicházejí do investičně připravených rozvojových průmyslových zón v průměru od 2 do 5 let po jejich dokončení. Avšak včasné připravené průmyslové zóny přispěly k tomu, že po r. 1999 se začal zájem investorů o ČR rychle zvyšovat a v současné době je ČR z hlediska množství přilákaných zahraničních investic na jednoho obyvatele nejúspěšnější ze všech zemí střední a východní Evropy.

Na základě Programu na podporu rozvoje průmyslových zón ministerstva průmyslu a obchodu bylo do září 2004 podpořeno celkem 84 průmyslových zón. Investoři již obsadili téměř 70% připraveného území, což představuje optimální obsazenost.

V podpořených zónách se doposud zavázalo 200 investorů k vytvoření téměř padesáti tisíc pracovních míst. Na každou korunu státního rozpočtu, která byla na budování průmyslových zón vynaložena, připadá 36 Kč investovaných soukromými společnostmi do nových výrobních závodů v těchto zónách. Od svého založení v r. 1999 se CzechInvest podílel na zprostředkování 440 investičních projektů v celkové hodnotě téměř 380 miliard korun. Díky těmto investicím by mělo postupně vzniknout téměř 100 tisíc přímých pracovních míst, přičemž většinu z nich by měli obsadit kvalifikovaní pracovníci – absolventi středních (39%) a vysokých škol (21%).

Na struktuře nových pracovních míst je dobře vidět, že investoři v České republice nehledají pouze levnou pracovní sílu. Naprosto klíčový je dnes požadavek na kvalifikované a vzdělané pracovníky.

V oblasti průmyslu investují nejvíce tradičně firmy z Německa (27%) a Japonska (20 %). Společnosti sídlící v České republice zauímají s 11% čtvrtou pozici. Kromě tradičních sektorů, jako jsou automobilový (47%) a elektrotechnický (18 %) průmysl, se stále častěji objevují investice do inovací a moderních odvětví (mikroelektronika, biotechnologie).

Možnost spolupráce domácích firem s nadnárodními společnostmi je jedním z největších přínosů přímých zahraničních investic. Pokud se menší firmě podaří získat kontrakt na dodávky pro některou z významných společností působících na evropském či světovém trhu, získává vynikající reference a často má zajištěný odbyt výrobků na řadu let.

4. Zájem japonských investorů

Vytvořením příznivých podmínek pro získání zahraničních investorů napomohlo tomu, že do České republiky již přišlo 150 japonských firem, které se zavázaly, že do závodů, které zde vybudují investují více než 2,5 miliardy dolarů. Počet lidí, které u nás zaměstnávají japonské společnosti, brzy překročí 30 tisíc. Po Německu je tak Japonsko druhým největším investorem do výroby, výzkumu a vývoje v České republice. Rostoucí příliv těchto investic je přitom trendem několika posledních let – ještě v roce 1999 nebyla v ČR ani pětina z dnešního počtu japonských investičních projektů [Tiskové... 2004, 2005].

Japonská opatrnost i styl plánování a rozhodování jsou pověstné a od ostatních kultur se velmi liší. Rozhodování japonských společností o tom, ve které zemi postaví svou novou továrnu, tedy zpravidla trvá daleko déle, než je tomu u evropských nebo amerických firem. Pokud se už ale japonská firma jednou rozhodne, je to strategický krok, který je díky japonské mentalitě považován za konečný a téměř nezměnitelný.

České republice se od roku 2000 daří získávat drtivou většinu všech nových japonských investičních projektů, které směřují do střední Evropy. Velmi důležitým argumentem pro jednání s potenciálními investory jsou reference – tedy fakt, že všechny dosavadní projekty japonských firem jsou v ČR velmi úspěšné, v krátké době začaly vytvářet zisk a operují zde bez problémů.

Japonští manažeři si u nás svorně pochvalují zejména vysokou technickou úroveň českých pracovníků. Naopak výhrady mají často k vysoké nemocnosti Čechů, která jejich projekty citelně prodražuje. Japonský investor pak často zůstává v dané zemi i v případě, že má potíže a po nějakou dobu nevytváří zisk. Spíše změnění strategii firmy, než aby uzavřel výrobu a přesunul ji jinam. V ČR však zatím žádná výrobní japonská firma takové problémy řešit nemusí. Naopak, japonským společnostem se v ČR daří, mnohé z nich své továrny dále rozšiřují, a pozitivní

reference, které dávají svým krajanům, lákají do Česka další a další investory. Za velkými japonskými investory přitom často následují investice menších firem ze stejné skupiny nebo investice jejich tradičních přímých dodavatelů.

5. Partnerství veřejného a soukromého sektoru

Do budování podnikatelských zón a objektů se navíc stále častěji zapojují také soukromé subjekty. V souvislosti s novým programem podpory v rámci Operačního programu „Průmysl a podnikání“ se předpokládá, že privátní sektor by se co do objemu vybudovaných průmyslových nemovitostí mohl už v nejbližších letech vyrovnat městům a obcím.

Dobrá průmyslová zóna by měla především odpovídat potřebám příslušného regionu a přispět k řešení sociálních problémů tím, že přiláká kvalitní investory. Průmyslové zóny by však neměly být budovány bez ohledu na okolní prostředí, měly zohledňovat stávající zástavbu a dopravní napojení a měly by mít samy o sobě určitou architektonickou hodnotu.

Ministerstvo průmyslu proto každoročně hodnotí průmyslové zóny podle následujících hledisek:

- průmyslová zóna s největším ekonomickým přínosem.
- průmyslová zóna s největším společenským přínosem.
- průmyslová zóna s nejvhodnějším urbanistickým řešením.
- brownfield roku. Tato kategorie odráží strategii ministerstva motivovat vlastníky starých průmyslových areálů a dalších nevyužívaných území k jejich rekultivaci a přípravě pro další využití.

6. Orientace na vývoj, výzkum a služby

Investice s vyšší přidanou hodnotou, tedy do výzkumu, vývoje a strategických služeb, mají rozhodující význam pro budování tzv. znalostní ekonomiky. Pro českou ekonomiku je proto dnes velmi důležité zda zahraniční investor zde umístí, nebo hodlá umístit i svůj výzkum a vývoj. I když nejsou pro to vytvořeny dostatečné stimuly, investice s vyšší přidanou hodnotou, tedy do výzkumu, vývoje a strategických služeb, už představují téměř třetinu z celkového počtu projektů žádajících o poskytnutí veřejné podpory.

Jako příklad lze uvést [Tiskové... 2004, 2005].

- Panasonic AVC Networks Czech bude ve svém výzkumném centru v průmyslové zóně v Plzni zaměstnávat téměř 160 inženýrů na vývoji softwaru pro digitální televize.
- Skotská společnost Incline Global Technology Services vybuduje v České republice v Praze high-tech centrum pro opravy plochých LCD panelů notebooků, LCD televizí a plazmových obrazovek.

- Hewlett-Packard (HP) zakládá v České republice svou regionální centrálu pro řízení dodavatelského řetězce počítačové techniky pro oblast Evropy, Blízkého východu a Afriky (EMEA).
- Největší logistická společnost na světě DHL otevřela v Praze nové řídicí centrum informačních technologií. Celkové náklady společnosti v souvislosti s přesunem většiny aktivit z poboček ve Velké Británii a Švýcarsku do nového sídla v Praze dosáhnou přibližně 16 miliard korun. Přímou v České republice investuje DHL nejméně pět miliard korun a vytvoří tak více než tisíc nových pracovních míst.

Ve světové ekonomice se nyní rozhoduje o tom, které státy budou vývozci sofistikovaných služeb. V případě investice DHL se jedná o největší projekt tohoto druhu v Evropě, což ukazuje, že Česká republika je nejen schopná konkurovat dosavadním evropským centrům strategických služeb, jakými jsou Velká Británie, Irsko a Holandsko.

- Přední světová logistická společnost Schneider Logistics uvedla v Olomouci do provozu své nové evropské centrum zákaznické podpory a účetních služeb. Nové centrum bude sloužit zákazníkům Schneider Logistics z celé Evropy. Velkou výhodou Olomouce byla v tomto případě dostupnost vhodných kancelářských prostor.

Právě nedostatek kancelářských prostor bývá nejčastější příčinou nižší konkurenceschopnosti menších českých měst v soutěži o investice tohoto typu, tedy centra sdílených služeb či technologická centra.

7. Význam zón pro rozvoj měst

Každé město s průmyslovou zónou, případně i s technologickým parkem, vhodnými kancelářskými plochami, dobrou infrastrukturou, dobrým dopravním spojením a podporou samosprávy má šanci získat kvalitní investory. Výsledkem je jeho rychlejší ekonomický růst, vysoká zaměstnanost a nakonec i příznivé sociální prostředí.

Jako příklad lze uvést město Brno, které zvítězilo v soutěži Evropská města budoucnosti na léta 2004/2005, pořádané prestižním časopisem FDI v kategorii města Vyšegradské skupiny. Brno předstihlo dokonce Prahu a Budapešť.

Na skvělém výsledku Brna se podílela celá řada faktorů. Kromě ekonomických výsledků, zejména rychlého ekonomického růstu a vysoké míry HDP na obyvatele, hrála úlohu také průmyslová tradice města ve všech špičkových oborech (optika, elektronika, přesné strojírenství) a vysoký ekonomický a investiční potenciál. Dynamický rozvoj technických univerzit řadí Brno mezi města s nejvyšším podílem vysokoškolských studentů na obyvatele. Dostatek kvalifikovaných pracovníků spolu s dobře připravenými technologickými parky a průmyslovými zónami poskytuje výborné zázemí investicím do oblasti výzkumu a vývoje. Příznivé podmínky se pozitivně promítly do kvality investičních projektů, které zde umístily

světové firmy jako Honeywell International, IBM, LogicaCMG, Tyco International, Daikin Industrie, IMI International, Danaher Motion a další. Univerzity, zvláště brněnská technika, fungují jako magnet pro projekty z oblasti mechatroniky [Tiskové... 2004, 2005].

8. Investiční pobídky

Uvedené výsledky by nebylo možné získat bez systému účinných investičních pobídek. Investoři zavádějící novou výrobu nebo rozšiřující stávající výrobu v oblasti zpracovatelského průmyslu mohou v případě investice vyšší než 100 mil. Kč získat investiční pobídky podle Zákona o investičních pobídkách č. 72/2000 Sb. ve znění platném od 1.5.2004. Pro projekty nad 10 mil. Kč a uskutečněné v regionech s nezaměstnaností za uplynulá dvě pololetí vyšší než 14% mohou investoři žádat o podporu podle Programu pro podporu tvorby nových pracovních míst v regionech nejvíce postižených nezaměstnaností, schválený vládou ČR Usnesením č. 566/2004 (viz níže uvedená tabulka).

Tabulka 1. Nabízené investiční pobídky

Sleva na dani z příjmů právnických osob	
• úplná sleva na dani z příjmu až po dobu 10 let (nově vzniklé společnosti) • částečná sleva na dani z příjmu až po dobu 10 let (expandující společnosti)	
Hmotná podpora vytvářených pracovních míst	
• 200 tis. Kč na jedno nové pracovní místo v regionech s nejvyšší mírou nezaměstnanosti, tj. o 50% vyšší než průměr v ČR (A) + 50 tis. Kč, zaměstná-li se na takovém místě osoba se zdravotním postižením nebo uchazeč o zaměstnání, který byl veden v evidenci uchazečů o zaměstnání déle než 6 měsíců • 100 tis. Kč na jedno nové pracovní místo v regionech s mírou nezaměstnanosti o 25% vyšší než celostátní průměr (B) + 25 tis. Kč, zaměstná-li se na takovém místě osoba se zdravotním postižením nebo uchazeč o zaměstnání, který byl veden v evidenci uchazečů o zaměstnání déle než 3 měsíců	
Hmotná podpora školení a rekvalifikace	
• ve výši 35% nákladů na školení v regionech s nadprůměrnou mírou nezaměstnanosti Celková hodnota výše uvedených investičních pobídek (kromě školení a rekvalifikace) nesmí překročit 50% (resp. 65% u malých a středních podniků) z investice do dlouhodobého hmotného a nehmotného majetku	

Systém investičních pobídek však není nastaven na optimální strukturu zahraničních investic. Měřítkem úspěšnosti je výše dosažených přímých zahraničních investic a počet vytvořených pracovních míst.

Investiční pobídky by měly podporovat především high-tech aktivity, měly by se zaměřit na technologicky náročné články řetězce tvorby přidané hodnoty. To znamená, že by se mělo rychleji ustoupit od investičních pobídek v podobě dlouhodobých daňových prázdnin a zabudovat do systému investičních pobídek např.

podíl výdajů na výzkum a vývoj. (V současné době v ČR probíhají přípravy na zásadnější změny v této oblasti).

Je třeba počítat s tím, že zahraniční investice, které byly zpočátku do ČR přilákány levnou pracovní silou a investičními pobídkami, mohou být po nějaké době přemístěny dále na východ. Odchod investorů nebude představovat vážný problém, pokud budou tyto převážně výrobně či montážně zaměřené investice nahrazeny investicemi do činností s vyšší přidanou hodnotou, s většími nároky na kvalifikaci pracovní síly a s odpovídající vyšší mzdovou hladinou.

Literatura

- Friedmann J., *Development and Change*, Sage, roč.č.17, č. 1, 1986, s. 69-83.
 Kumssa A., McGee T.G., *The New Regional Development Paradigms*, vol. 1, *Globalization and the New Regional Development*, Greenwood Press, Westport 2001.
 Milerski O., *Wpływ globalizacji na rozwój miast*, [w:] *Kierunki transformacji społeczno-ekonomicznej przestrzeni Polski ze szczególnym uwzględnieniem obszarów metropolitalnych*, 2005 (w druku).
 Porter M.E., *On Competition*, Harvard Business School Press, Boston 1998.
 Sassen S., *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press, 1991.
 Sassen S., *The Global City*, second edition, Princeton University Press, New York, London, Tokyo 2001.
 Tiskové zprávy organizace CzechInvest, 2004, 2005, news@czechinvest.org.

WPŁYW GLOBALIZACJI NA WARUNKI LOKALIZACYJNE

Streszczenie

Przemiany dokonujące się we współczesnej gospodarce oddziałują na przewagę komparatywną przedsiębiorstw w poszczególnych państwach. Obecnie dokonujące się procesy rozwoju dotyczą bowiem w coraz większym stopniu konkretnych terytoriów. Zmiany w miastach wpływają również na kapitał. W konsekwencji braku mechanizmów regulujących na poziomie międzynarodowym władze regionalne i lokalne muszą się przystosować do globalnej presji. Pod wpływem globalizacji i ideologii neoliberalnej taką politykę prowadzą miasta wspierające sektor prywatny (poprzez kreowanie atrakcyjnego środowiska przedsiębiorczości), a więc miasta również konkurują ze sobą o przyciągnięcie nowych atrakcyjnych inwestorów zagranicznych.

Doświadczenie Czech w przyciąganiu zagranicznych inwestorów pokazuje, że inwestycje o największej wartości dodanej (inwestycje w badania i rozwój, usługi) mają największe znaczenie dla budowania gospodarki opartej na wiedzy. Stanowią one prawie 1/3 całkowitej liczby projektów ubiegających się o wsparcie finansowe ze strony instytucji publicznych.